

Dansk Post- och Telegrafmuseum.

Inspektören vid Dansk Post- og Telegrafmuseum overassistent J. C. Petersen har ställt till redaktionens förfogande en artikel om museets tillblivelsehistoria och samlingar. Då den intressanta och välskrivna artikeln tyvärr är för stor att i sin helhet intagas i årsboken har redaktionen, med författarens begivande, föranstaltat om ett sammandrag av densamma, i vilket även ingår ett avsnitt av en i "Medlemsblad för Föreningen Postmusei vänner" publicerad redogörelse för museets filatelistiska avdelning författad av dess förestandare museumsinspektör E. Th. Björn.

Äran av att första gången ha framfört tanken på att inrätta ett postmuseum i Danmark tillkommer postmästaren i Rudköbing A. F. Nielsen, som 1896 föreslog att man skulle låta iordningställa ett "Rum, hvor gamle Sager fra Postvæsenets tidligere Tid kunde opbevares". Först 1905 tog poststyrelsen initiativet att rikta en uppmaning till landets postmästare att samla och sända in de olika postala föremål, som kunde anses vara av värde för ett blivande postmuseum. 1907 lyckades man få till stånd ett litet museum, inrymt i vindsvåningen i det gamla posthuset vid Köbmagergade. Till huvudsaklig del utgjordes detta museums samlingar av äldre postala föremål, handlingar m. m., som overpostmester J. W. Mörch i Köbenhavn under en lång följd av år på eget initiativ hopsamlat och som han generöst skänkte det nya museet. Icke utan skäl räknas därför Mörch som det danska postmuseets egentlige skapare. Man var emellertid så trångbodd att det var uteslutet visa samlingarna för allmänheten. Först i samband med att man flyttade över till vindsvåningen i det nya centralposthuset Tietgensgade 37, där museet fortfarande finnes inrymt, blev utrymmet så stort att museet kunde öppnas för allmänheten 1913. Men redan 1919 måste samlingarna magasineras och lokalerna lämnas till det just då inrättade postgirokontoret. I april 1926 kunde museet ånyo öppnas för allmänheten i de förutvarande, nu något utökade lokalerna. Ödet hade emellertid ännu en svår prövning i beredskap för museet.

Då tyskarna under andra världskriget besatte Danmark togos losskalerna i anspråk för den tyska brevcensuren och det skulle komma att dröja ända till i april 1946, innan museet åter kunde öppna sina dörrar för allmänheten.

Museet har även sedan ett tjugotal år tillbaka en teleteknisk avdelning med intressanta samlingar, som belysa utvecklingen av telegraf, telefon och radio i Danmark. I denna artikel kommer emellertid icke att lämnas någon redogörelse över denna del av museet.

Entrén till museet utgöres av en förstuga, vars dörrar och väggar äro målade i den danska postens färger, rött och gult. På stora väggen hänger ett kopparstick av Kristian IV (1577—1648), det danska postväsendets skapare. I det ena hörnet under ett porträtt av J. W. Mörch står en postiljon från 1843 i hög hatt, röd livrock och ljusblå benkläder med röda passpoaler och bjuder välkommen. På hatten har han en skylt med Fredrik VI:s namnschiffer. I motsatta hörnet står under ett porträtt av ingenjörsassistent H. Haller, som för tillvaratagandet av gamla föremål på teleteknikens område gjort en insats motsvarande Mörchs på det postala, ett uniformerat telegrambud med telegrafverkets äldsta emblem i mössan.

Vi gå in i nästa rum. Här finnes originalet till den förordning av 1624, enligt vilken Kristian IV påbjöd inrättandet av en för hela danska folket avsedd postinrättning. Bland gamla aktstycken lägga vi också märke till två postfördrag, det ena avslutat 1840 mellan Danmark och Hamburg—Lübeck, det andra 1846 mellan Danmark och Sverige—Norge. De äro skrivna på pergament, bundna i sammet med invändigt foder av siden samt försedda med stora sigill, vilka ligga i tjocka silverdosor. Vi se även de vackert textade och konstnärligt utstyrda adresserna från postförvaltningarna i Finland, Norge och Sverige till det danska postverket med anledning av dess 300-årsjubileum 1924.

Ovanför på väggen hänger en samling skyltar av varierande utseenden från olika postanstalter. I förordningen 1624 föreskrevs att huvudpostkontoret i Köpenhamn skulle ha en skylt med en postryttare i blått, ridande på en vit häst. Därefter har man icke kunnat finna några bestämmelser om postskyltarnas utseende förrän under senare hälften av 1700-talet, då det föreskrevs att varje post-

kontor skulle förses med en skylt med kungligt namnchiffer. Hur skylten i övrigt skulle se ut lämnades till vederbörande postmästares eller konstnärs fantasi att avgöra. Först under 1860-talet bestämdes det att postanstalternas skyltar skulle vara röda och ha oval form. Om de skyltar, som tillkommit före nämnda tid, kan man nog säga att de ha endast det kungliga namnchiffret gemensamt. Den äldsta bevarade postkontorsskylten bär Kristian VII:s (1749—1808) namnchiffer. Museet äger en kopia av denna skylt, som i original finnes i det tyska postmuseet i Berlin. Historiskt intressant är en skylt med Fredrik VI:s (1768—1839) monogram. Den visar en sköld med Danmarks, Norges, Holsteins och Schleswigs vapen. Då Norge 1814 skiljdes från Danmark krävde Sverige, att Norges vapen skulle avlägsnas från det danska riksvapnet. Detta genomfördes 1819, varvid även postkontoren erhöilo föreskrifter om att ändra sina skyltar i de fall då på dem Norges vapen fanns angivet.

Nämnda frihet att gestalta efter eget kynne återfinner man även i de äldre postiljonsbrickorna, som anskaffades av vederbörande entreprenörer för posttransporterna, och likaledes i de äldsta brevlådorna, som infördes i Danmark den 1 april 1851 samtidigt med frimärket. Särskilt intressant bland brevlådorna är en av trä, härrörande från Næstved och med angiven datering den 1 april 1851. Den är till formen avlång, har suttit i själva ingångsdörren till postkontoret och kunde tömmas inifrån. Museet har en rikhaltig samling brevlådor av olika typer.

Museet visar vidare bl. a. olika typer av handstämplat, bland dem även en rad specialstämplat. Intressant att se är en avbildning av en av den danske uppfinnaren Ellehammer och en dansk postfunktionär konstruerad pneumatisk stämplingsmaskin. Några brevstämplingsmaskiner av äldre modell kunna användas för att visa, huru stämpling av brev på maskinell väg tillgår.

I en brevmonter fångas säkerligen damernas uppmärksamhet av några vackert broderade kuvert av siden med fickor inuti. Vidare lägger man här märke till ett brev, som under Paris' belägring 1870 skickades med ballong, ävensom några svenska kronopostbrev från 1838.

På en vägg med målningar och teckningar av posttryttare och gående postbud hänger en monter med fyra norska budkavlar. I en annan monter därunder visas bl. a. olika slags posthorn samt

posttecken och gamla ur, vilka sistnämnda medföljde postsändningarna för att postmästarna med hjälp av dem skulle kunna å följehandlingarna exakt ange posternas ankomst- och avgångstider.

Museet har en del modeller och ett flertal målningar av olika posthusbyggnader. Sålunda har man under senaste kriget låtit anskaffa en modell av posthuset på Köbmargade, den danska postens högborg under den långa tidrymden från 1779 till 1912. Intressant att se är också en kopia av en 1759 målad tavla av detta ärevärdiga hus.

I samma rum ser man den av alla besökare mycket uppskattade interiören från postkontoret i Aarhus för cirka 100 år sedan. Postkontoret är inrymt i ett korsvirkeshus med ett stycke av långsidan avlägsnad så att besökaren kan titta in i lokalen. Han ser en skrivare sitta vid expeditjonsbordet med fjäderpennan i handen. Genom fönstren i bakgrunden ses de resande i dåtidens dräkter byta från den just inkomna postbåten från Kalundborg till den förspända diligensen. In genom dörren kommer en postvaktmästare med ett postpass i handen för att få detta påtecknat av skrivaren. I bakgrunden sitter postmästaren i sin röda uniformsrock och läser ett brev, som kommit med sista posten, medan han röker sin långa silverbeslagna sjöskumspipa. De flesta möblerna och hela den övriga utrustningen ha använts på olika postkontor för 100 år sedan.

Till vänster på golvet utanför postkontorsinteriören stå dockor påklädda uniformer, som använts eller ännu användas av danska postfunktionärer av olika grader. På en bänk ligga ett slags postväskor, långa och runda, som använts vid postbefordring till häst. Slutligen bör också nämnas en byst av E. Holböll, det danska julmärkets initiativtagare. På en tavla visas samtliga julmärken och lämnas uppgifter bl. a. om intäkterna, som t. o. m. 1949 uppgått till sammanlagt drygt 13 miljoner kronor.

Då vi komma in i nästa rum se vi ett flertal modeller av olika transportmedel till lands och till sjöss. Särskilt intresse väcker med säkerhet en modell i naturlig storlek av en "kuglepostvogn", en vagn typ som användes från början av 1800-talet till omkring 1865. Den kännetecknas av att vagnskorgen, där posten förvarades, har formen av en kula. Anledningen till att man valde en så egenartad form för postutrymmet torde säkerligen ha varit att man ville hindra postiljonerna att ta med sig fripassagerare, vilket var strängeligen

förbjudet men praktiserades överallt. Så lär den store sagoberättaren H. C. Andersen, då han lämnade sin födelsestad Odense för att anträda den resa, som skulle göra honom berömd i hela världen, ha färdats som fripassagerare med postdiligens.

Längs väggarna med målningar, skildrande reselivet i äldre tider, och över montrar, innehållande olika föreskrifter, turlistor, biljetter m. m., finnas på hyllor uppställda modeller av nästan alla de olika typer fordon — från postkarriolen 1785 till den första bilen 1908 — som använts för postbefordring. Alla modeller äro utförda i skalan 1:10.

Museet visar även i samma rum modeller och bilder av olika typer båtar som använts för postbefordring. Det säger sig självt att i ett land med Danmarks geografiska struktur postbefordringen till sjöss alltid spelat en mycket viktig roll. Då postverket 1883 fick överlåta sin rederirörelse till de danska statsbanorna hade man en flotta på tolv fartyg. Museet visar bl. a. modeller av en postjakt från tiden omkring 1800, olika hjulångare samt en iseka från tiden före 1883 ävensom — i original — utrustningen till en dylik eka. Ett rikhaltigt bildmaterial på väggar och i montrar ger upplysningar om sjöpostbefordringen genom tiderna.

Sist i museets postala avdelning utställas frimärken. Franko-teckenssamlingarna uppdelas i en arkivsamling, en generalsamling, en stämpelsamling och olika specialsamlingar. Arkivsamlingen, som innehåller danska, dansk-västindiska och vissa isländska franko-tecken, uppdelas i sin tur i modell-, provtryck- och tryckmateriel-samlingarna.

Modellsamlingen innehåller ett exemplar av varje utgivet frimärke. Märkena äro kronologiskt ordnade utan hänsyn till användningen, frimärksbilden eller valören samt försedda med uppgifter om bl. a. utgivningsdag och tryckupplaga. Samlingen innehåller dessutom — på samma sätt ordnade — godkända frimärckstryckark samt godkända utkast, teckningar och tryckprov till dessa märken. Sedan november 1928 samlar man även ett hörn-märke med marginalpapper. I provtrycksamlingen finnas alla icke godkända utkast och provtryck, frankotecken, som icke utgivits, essäer, feltryck och andra liknande sällsyntheter. Museet har låtit utarbeta och duplicera en katalog, omfattande tiden intill 1933, över materialet i modell- och provtrycksamlingarna. Tryckmateriel-

samlingen slutligen består av moderstämplar, matriser, tryckplåtar o. dyl.

Generalsamlingen innehåller danska och utländska frimärken och helsaker. Denna samling uppbygges utan att hänsyn toges till eventuellt förekommande färgnyanser, ändrad tandning el. dyl. för visst frimärke.

Stämpelsamlingen innehåller avtryck av ring $\varnothing$, datum $\varnothing$ och specialstämplar ävensom avtryck från frankostämplingsmaskiner.

Bland specialsamlingarna märkas en samling dansk bypost, kontorschefen Beckers stora samling av 4 RBS, ordnad i färg $\varnothing$ nyanser m. m.

Av generalsamlingens märken utställas 8 à 10.000 märken åt gången och från arkivsamlingen har under senare år utställts en hel del, som tidigare icke varit tillgängligt för allmänheten. Det utställda materialet skiftas i allmänhet en gång varje kvartal.

G. Stenerudh.
